

Paweł Umiński

Analiza porównawcza amerykańskiego i szwedzkiego systemu gospodarczego przez pryzmat teorii praw własności

Słowa kluczowe: teoria praw własności, efektywność, system społeczno-gospodarczy Szwecji i Stanów Zjednoczonych.

Abstrak: Artykuł przedstawia analizę porównawczą amerykańskiego i szwedzkiego systemu gospodarczego, przeprowadzoną metodą opisową. Płaszczyzną porównania jest teoria praw własności, która głosi, że efektywność danej gospodarki zależy od generowanych przez nią bodźców skłaniających podmioty gospodarcze do działania. Te z kolei są rezultatem zakresu i formy własności w danej gospodarce. Poszczególne cechy porównywanych systemów gospodarczych w tym artykule zostały pogrupowane w trzech częściach: własność środków produkcji, systemy podatkowe i wydatki publiczne rządów obu krajów. Przeprowadzona analiza wskazuje na daleko większe zaangażowanie państwa szwedzkiego w funkcjonowanie swojej gospodarki, niż w Stanach Zjednoczonych. Efektywność obu gospodarek, wbrew temu na co wskazywałaby teoria praw własności nie jest jednak zasadniczo różna. Wskazuje na to porównanie wielu wskaźników ekonomicznych charakteryzujących gospodarkę szwedzką i amerykańską.

WPROWADZENIE

Historyczna już rywalizacja dwóch bloków systemowych spowodowała, że kryterium własności można uznać za podstawowe przy klasyfikowaniu systemów społeczno-gospodarczych¹. Jej forma określiła dwa bieguny, na których znalazły się skrajnie odmienne systemy gospodarcze, tj. gospodarka

¹ Tadeusz Kowalik uważa wyłonienie się prywatnej własności czynników produkcji za moment powstania kapitalizmu w XVIII wieku. T. Kowalik, *Systemy gospodarcze: efekty i defekty reform i zmian ustrojowych*, Fundacja Innowacja, Warszawa 2005, s. 35.

rynkowa i gospodarka centralnie planowana². Ludwig von Mises stwierdził, że tylko prywatna własność środków produkcji może być fundamentem wyższej cywilizacji. Tylko prawdziwy rynek, mogący funkcjonować wyłącznie w warunkach własności prywatnej, wolności procesów produkcji oraz aktów wymiany jest efektywnym mechanizmem koordynacji w gospodarce³. Upadek jednego z tych skrajnych systemów nie rozstrzygnął jednak sporu, który system gospodarczy jest najefektywniejszy, ponieważ nadal występuje cała paleta systemów, różniących się między sobą mniej lub bardziej. Różnią się one także ze względu na kryterium, jakie tu uznane zostało za najważniejsze, tj. własność. Oczywiście dominującą dziś formą gospodarowania jest ta oparta na własności prywatnej, jednakże systemy społeczno-gospodarcze z tej grupy są silnie między sobą zróżnicowane. Gospodarki rynkowe, a więc te, w których dominującą formą własności jest własność prywatna, można także poddawać analizie ze względu na kryterium własności.

Celem artykułu jest przeanalizowanie dwóch znacznie różniących się od siebie gospodarek – szwedzkiej i amerykańskiej, w tym przede wszystkim wskazanie tych różnic i ich głębokości. Ponieważ płaszczyzną analizy i porównań tych systemów jest teoria praw własności, wnioski końcowe dotyczą przełożenia się różnic w tych gospodarkach na ich ekonomiczną efektywność. Ewentualne stwierdzenie zależności pomiędzy formą i zakresem praw własności a efektywnością gospodarczą tych dwóch krajów byłoby wskazaniem kierunku, w którym powinny podążać kraje, chcące swą gospodarkę uczynić bardziej efektywną. Metodą, która w poniższej analizie została zastosowana, jest metoda opisowa, oparta na licznych wskaźnikach i indeksach ekonomicznych.

ZARYS TEORII PRAW WŁASNOŚCI

Teoria praw własności (*property rights theory*) wyrosła na gruncie nowej instytucjonalnej ekonomii (*new institutional economics*), której początek w latach 70. XX wieku dał O. E. Williamson. Sam Williamson określa nową ekonomię instytucjonalną jako ekonomię kosztów transakcyjnych (*transaction costs economics*) i pisze: „Ekonomia kosztów transakcyjnych opiera się na komparatywnym instytucjonalnym podejściu do badań organizacji gospodarczych, w których transakcje są podstawową jednostką analizy. Ma ona charakter interdyscyplinarny; uwzględnia, oprócz aspektów ekonomicznych,

² Niech o istotności własności dla określenia tych systemów znaczy ich zamienne nazewnictwo – gospodarka prywatna w przypadku gospodarki rynkowej i gospodarka kolektywna w przypadku gospodarki centralnie planowanej, wynikające właśnie z chęci podkreślenia ich najważniejszego wyróżnika.

³ L. Mises, *Liberalizm w tradycji klasycznej*, Wyd. Arcana, Kraków 2001, s. 36–37 i 88.

także aspekty prawne i organizacyjne. [...] Praktycznie wszelkie relacje, gospodarcze lub inne, przybierające formę kontraktu mogą być z korzyścią analizowane i oceniane za pomocą pojęć stosowanych w ekonomii kosztów transakcyjnych⁴.

Znaczenie kosztów transakcyjnych było właściwie niedostrzegalne przez klasyczną ekonomię. Świadczy o tym to, że koszty, zdefiniowane później w nowej ekonomii instytucjonalnej jako koszty transakcyjne, w klasycznej ekonomii z założenia były równe zero. Według przedstawicieli nowej ekonomii instytucjonalnej koszty transakcyjne stanowią bardzo dużą część ogólnych kosztów funkcjonowania gospodarki. Rozwój gospodarczy niesie ze sobą wzrost znaczenia kosztów transakcyjnych, który spowodowany jest funkcjonowaniem instytucji, które do osiągnięcia tego rozwoju, według przedstawicieli nowej ekonomii instytucjonalnej, są niezbędne. J. Wallis i D. North wyliczyli, że w Stanach Zjednoczonych aż 45% dochodu narodowego w latach 80. ubiegłego wieku związanego było z kosztami transakcji⁵. Koszty transakcyjne odgrywają też dużą i rosnącą rolę w funkcjonowaniu firm. O. Williamson pisze: „Twierdzę, iż całe spektrum innowacji organizacyjnych, charakteryzujących rozwój ekonomicznych instytucji kapitalizmu w okresie ubiegłych 150 lat, znajduje potwierdzenie w kategoriach kosztów transakcyjnych”⁶.

Do kosztów transakcyjnych zalicza się: koszty wprowadzania i egzekwowania reguł, zgodnie z którymi funkcjonują instytucje, koszty transferu praw własności, koszty zbierania i przetwarzania informacji⁷, koszty uzgadniania i egzekwowania kontraktów oraz koszty poszukiwania kontrahentów⁸. Ograniczanie kosztów transakcyjnych, tak jak zresztą ograniczanie wszelkich kosztów, prowadzi do wzrostu efektywności poszczególnych przedsiębiorstw i całego systemu gospodarczego. Za instytucję najważniejszą, spośród innych prowadzących do ograniczania kosztów transakcyjnych, teoretycy nowej ekonomii instytucjonalnej uważają instytucję praw własności, a nią zajmuje się teoria praw własności.

Właśnie według teorii praw własności pełna wyłączość i transferowalność tych praw jest warunkiem efektywności gospodarczej, ponieważ to one determinują alokację i efektywne wykorzystanie zasobów⁹. Stosunek do

⁴ O. E. Williamson, *The Economic Institutions of Capitalism*, Free Press, New York 1985, s. 387, za: J. Wilkin, *Jaki kapitalizm, jaka Polska?*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 47.

⁵ J. Wilkin, *Czym jest ekonomia polityczna dzisiaj?*, UW WNE, Warszawa 2004, s. 17.

⁶ Ibidem.

⁷ Kolejne założenie, obok założenia o kosztach transakcji równych zero, które nowa ekonomia instytucjonalna uchyla w stosunku do ekonomii klasycznej.

⁸ J. Wilkin, op. cit, s. 48.

⁹ H. Domsetz, *Toward a Theory of Property Rights*, "American Economic Review" 57/1967, za: A. Ząbkowicz, *Współczesna ekonomia instytucjonalna wobec głównego nurtu ekonomii*, „Ekonomista” 3/2003.

własności, jej formy i zakresu określa także charakter systemu gospodarczego i decyduje o ustroju politycznym.

Iwanek i Wilkin podnoszą, że głównym twierdzeniem teorii praw własności jest postulat głoszący, że motywacja osoby dysponującej określonymi zasobami ma zasadnicze znaczenie dla ich efektywnego zastosowania. Z kolei aspektem najsilniej kształtującym tę motywację jest stopień pełności uprawnień własnościowych¹⁰. Według teoretyków praw własności najbardziej wydajną gospodarką jest ta, której podstawą jest pełna (wyłączna i transferowalna) własność prywatna. Jest tak, ponieważ system społeczno-gospodarczy oparty na własności prywatnej i zapewniający swobodny transfer praw własności generuje najsilniejsze bodźce do działania i przez to prowadzi do najlepszej alokacji zasobów gospodarczych w stosunku do innych typów gospodarek¹¹. W tym miejscu zaznaczyć jednak trzeba, że teoria praw własności nie neguje innych form własności. Uznaje zarówno własność publiczną, jak i wspólną, jednak zdecydowanie zaznacza, że w gospodarce rynkowej decydującą formą własności jest własność prywatna.

Prawo własności jest wiązką praw, a składają się na nią: prawo indywidualnego posiadania, prawo swobody użytkowania i zarządzania przedmiotem własności, prawo do przenoszenia praw własności na inne podmioty oraz prawo do przywłaszczania korzyści z tytułu posiadanej własności¹². Stopień pełności realizacji każdego elementu tworzącego wiązkę praw własności determinuje zakres praw własności i przez to efektywność danego systemu gospodarczego.

WŁASNOŚĆ W GOSPODARCE SZWECJI I STANÓW ZJEDNOCZONYCH

Szwecja jest niewątpliwie osobliwym przypadkiem modelu gospodarczego, z uwagi na swój wysoce humanitarny charakter. Autorzy *Siedmiu kultur kapitalizmu* piszą: „Szwecję uznaje się powszechnie za drobny wyjątek od uniwersalnych reguł walki ekonomicznej, [...] enklawę, która nie utrzyma się długo pod naporem bezwzględnych sił rynkowych”¹³. Przez to, że system ten łączy znaczący postęp ekonomiczny, realizowany za pośrednictwem mechanizmu rynkowego, z egalitarnym podziałem dochodu, budzi wielkie

¹⁰ M. Iwanek, J. Wilkin, *Instytucje i instytucjonalizm w ekonomii*, UW WNE, Warszawa 1998, ss. 98–100.

¹¹ M. Zalesko, *Wybrane aspekty teorii praw własności*, [w:] B. Polszakiewicz, J. Boehlke (red.), *Własność i kontrola w teorii i praktyce*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2007, s. 66.

¹² S. Pejovich, *Economic Analysis of Institutions and Systems*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 1995, s. 66, za: M. Zalesko, op.cit., s. 66.

¹³ Ch. Hampden-Turner, A. Trompenaars, *Siedem kultur kapitalizmu*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006, s. 247.

zainteresowanie ekonomistów. Realizacja modelu państwa dobrobytu (*welfare state*) wymaga oczywiście znacznego udziału państwa w go-spodarce.

Zdecydowanie dominującą grupą przedsiębiorstw w Szwecji, spośród ogólnej ich liczby są przedsiębiorstwa prywatne. Tylko 10% stanowią przedsiębiorstwa państwowe, a aż 90% prywatne (wliczając w to 5% przedsiębiorstw spółdzielczych). Jest to odsetek wyższy niż w innych krajach OECD. Porównując jednak wartość sprzedaży i zatrudnienie sektora prywatnego i publicznego, ten drugi zyskuje na znaczeniu w gospodarce szwedzkiej. Udział przedsiębiorstw prywatnych w ogólnej wartości sprzedaży wynosi 65%, spółdzielni około 15%, a dla przedsiębiorstw państwowych jest to już 20%; w sektorze prywatnym i spółdzielczym łącznie zatrudnionych jest 69% ogółu zatrudnionych, a w sektorze państwowym odsetek ten stanowi aż 31%¹⁴. T. Kowalik zauważa, że Szwecja jest relatywnie największym pracodawcą na świecie, a ludzi żyjących z kasy państwowej w tym kraju jest ponad półtora razy więcej niż tych, którzy żyją z pracy w sektorze rynkowym. W 1995 roku liczba beneficjentów kasy państwowej¹⁵ w Szwecji wynosiła 4073 tys., a uczestników sektora rynkowego 2228 tys.¹⁶

Znaczenie spółdzielni jako formy prowadzenia działalności gospodarczej w Szwecji jest bardziej istotne, niż wskazywałby na to odsetek spółdzielni w ogólnej liczbie przedsiębiorstw. Spółdzielczość jest szczególnie znacząca w takich gałęziach gospodarki, jak: rolnictwo (ponad trzy czwarte produkcji rolniczej przechodzi przez spółdzielczość wytwórców i ponad połowa żywności konsumowanej w Szwecji wytwarzana jest przez farmerów należących do spółdzielni), budownictwo (spółdzielczość mieszkaniowa zapewnia około jednej trzeciej liczby mieszkań oddawanych do użytku, a niecałe 10% Szwedów mieszka w mieszkaniach spółdzielczych), wytwarzaniu dóbr konsumpcyjnych i usługach ubezpieczeniowych. Spółdzielczość szwedzka zatrudnia 5% zasobów siły roboczej tego kraju, w tym 15% handlu detalicznego, a 7% szwedzkiej produkcji przemysłowej jest wytwarzane przez spółdzielnie¹⁷.

Jak pisze S. G. Kozłowski charakterystyczna dla Szwecji jest znaczna koncentracja własności akcji. Zdecydowana większość, bo aż 89% szwedzkich gospodarstw domowych nie posiada w ogóle akcji, podczas gdy 1% gospodarstw posiada w swych rękach aż 75% akcji¹⁸.

Amerykański system społeczno-gospodarczy określany jest jako ten

¹⁴ S. G. Kozłowski, *Systemy ekonomiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004, s. 114.

¹⁵ Do beneficjentów kasy państwowej zalicza się: administrację publiczną i usługi, emerytów, osoby na zwolnieniu lekarskim lub urlopie macierzyńskim, uczestników aktywnego programu pracy oraz bezrobotnych, za: T. Kowalik, op. cit., s. 170.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ S. G. Kozłowski, op. cit., s. 115.

¹⁸ Ibidem, s. 114.

spośród innych systemów, który „stanowi największe przybliżenie do klasycznego modelu teoretycznego kapitalizmu”¹⁹. Ten z kolei, w swych podstawowych założeniach ma możliwie minimalny udział państwa w zarządzaniu gospodarką. Państwo może jedynie zaszkodzić, czyniąc mniej sprawnym mechanizm koordynujący gospodarki kapitalistycznej, jakim jest rynek²⁰. Wszelka ingerencja państwa w gospodarkę, będąca nawet najmniejszym przekroczeniem kompetencji „nocnego stróża”, jest przez teoretyków kapitalizmu uznawana za szkodliwą. Niemniej jednak także w gospodarce Stanów Zjednoczonych występują inne niż prywatna formy własności przedsiębiorstw.

Gospodarkę amerykańską określa się jako trójsektorową. Owe sektory to państwo, przedsiębiorstwa prywatne nastawione na zysk (*for-profit*) oraz tzw. trzeci sektor, czyli jednostki nienastawione na zysk (*non-profit*). Przedsiębiorstwa federalne, stanowe i lokalne stanowiące produkcyjny sektor publiczny wytwarzają jedynie około 1,4% produktu narodowego. Jest to znikomy udział bez względu nawet na to, co powiedziane zostało wcześniej o znaczeniu sektora publicznego w gospodarce szwedzkiej. S. G. Kozłowski zwraca jednak uwagę na specyficzną metodykę uznawania danej produkcji za produkcję sektora publicznego, która znacznie wpływa na tak niski jego udział w ogólnej produkcji. Zaznaczenia także wymaga procentowy udział państwa amerykańskiego w zatrudnieniu. Agendy państwowe wszystkich szczebli, nie wliczając w to armii, w 2002 roku zatrudniały 16,5% ogółu zatrudnionych. Państwo amerykańskie jako właściciel ziemi odgrywa jeszcze większą rolę. Ziemia będąca własnością rządu federalnego stanowi blisko aż trzecią część całości terytorium Stanów Zjednoczonych²¹.

Liczba organizacji *non-profit*, czyli takich, których osiągnąty dochód netto nie może być rozdzielony między właścicieli w postaci zysku, a przekazywany jest na inwestycje rozwojowe organizacji²², jest bardzo duża i liczy się w milionach. Jednak także tutaj trudno określić ich liczbę, ponieważ wiele z nich nie musi i przez to nie jest zarejestrowana. Federalna służba podatkowa (IRS) uznaje, że organizacji typu *non-profit* jest ponad milion, z tego około 600 tys. ma status wyłączonych z opodatkowania jako korporacje uży-

¹⁹ T. Kowalik, op.cit., s. 93.

²⁰ Szereg przykładów szkodliwej ingerencji państwa w gospodarkę podają Milton i Rose Friedman. Ich zdaniem kryzysy gospodarcze wynikają z błędnej polityki rządów. M. i R. Friedman, *Wolny wybór*, Wydawnictwo Aspekt, Sosnowiec 2006.

²¹ S. G. Kozłowski, *Ameryka współczesna: pejzaż polityczny i społeczno-gospodarczy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008, s. 236–238.

²² Autor zwraca jednak uwagę, że w przypadku wielu organizacji trzeciego sektora wysokość wynagrodzeń wypłacana prezydentom i członkom kierownictw wskazuje, że właśnie w tej formie następuje faktyczny podział zysków. Jako przykłady podaje roczne płace przekraczające milion dolarów! Ibidem, s. 241.

teczności publicznej. Są to organizacje realizujące cele m.in. naukowe, literackie, edukacyjne, artystyczne czy charytatywne²³.

Trzecim typem prowadzenia działalności gospodarczej, obok przedsiębiorstw publicznych i organizacji *non-profit*, są przedsiębiorstwa prywatne. Te z kolei występują w trzech formach: własności jednoosobowej (*single proprietorship*), spółki partnerskiej (*partnership*) i korporacji. W 2003 roku łączna liczba amerykańskich przedsiębiorstw wynosiła 24,4 mln. Około 76% z nich (czyli ok. 18,6 mln) nie zatrudnia pracowników. Jest to najpowszechniejsza forma prowadzenia działalności gospodarczej, jednak wpływ na gospodarkę ma niewielki. Udział w wartości sprzedaży wszystkich firm tego typu nieznacznie tylko przekracza 3% wartość sprzedaży wszystkich firm, a ich udział w całości przychodów przedsiębiorstw nie przekracza nawet 5%²⁴.

Spółki partnerskie pod koniec ubiegłego wieku stanowiły tylko około 8% (czyli niespełna 2 mln) liczby wszystkich przedsiębiorstw i uzyskiwały podobny odsetek całości wpływów. Pozostały odsetek 20% (dużo ponad 4,5 mln) przedsiębiorstw stanowią korporacje. Uzyskiwały one jednak aż 87% całości przychodów gospodarki. Korporacje są własnością mniejszej lub większej liczby ludzi, a dokumentem poświadczającym uczestnictwo w niej jest akcja. Własność akcji korporacji amerykańskich nie jest tak skoncentrowana jak w Szwecji. Co prawda 85% akcji znajduje się w rękach 10% najbogatszych rodzin, a 49% w ręku 1% superbogaty, to jednak biedniejsze grupy społeczeństwa też mają udział w ogóle kapitału akcyjnego. W 1998 roku akcje o wartości do 5 tys. dolarów posiadało 12% najbiedniejszych rodzin²⁵. 41% całej wartości rynkowej kapitału akcyjnego Stanów Zjednoczonych posiadało 122 największych korporacji²⁶.

Od połowy lat siedemdziesiątych w Stanach Zjednoczonych rozwija się forma udziału pracowników we własności korporacyjnej znana jako ESOP (*employee stock-ownership plans*). Liczba przedsiębiorstw tego typu stanowi około 10 tys. przedsiębiorstw, obejmuje w przybliżeniu 8,2 mln osób, są one jednak właścicielami niespełna tylko 1,2% całej wartości akcji amerykańskich korporacji. Jak pisze S. Kozłowski, głównym motywem skłaniającym do prowadzenia tej formy korporacji są jednak ulgi podatkowe (według badań około 80% firm prowadzących ESOP kieruje się tym motywem)²⁷.

²³ Ibidem, s. 239.

²⁴ Ibidem, s. 242–243.

²⁵ Ibidem, s. 243.

²⁶ Autor zwraca uwagę, że skutkuje to znaczną koncentracją kapitału i kontroli. Ibidem, s. 244.

²⁷ S. G. Kozłowski, *Systemy ekonomiczne...*, s. 42.

PODATKI W SZWECJI I STANACH ZJEDNOCZONYCH

W Szwecji można wyróżnić trzy grupy dochodów podlegających opodatkowaniu. Są to: dochody z zatrudnienia, dochody z posiadanego kapitału i dochody z biznesu. W podatku dochodowym od osób fizycznych wyróżnić można dwa szczeble ich płatności. Jeden to szczebel lokalny, w którym wysokość opodatkowania waha się od 27 do 34% dochodów brutto. Władze lokalne mają w tym przedziale dowolność ustalania podatków, a w 2003 r. średnia wartość podatku regionalnego wynosiła 32%²⁸. Drugi szczebel to narodowy szczebel opodatkowania, w którym stawka podatku dochodowego od osób fizycznych wynosi od 20 do 25%²⁹. Średnia stawka całkowitego podatku dochodowego wynosi 52% (stawka lokalna + stawka narodowa)³⁰. Szwedzki pracodawca jest także zobowiązany do płacenia części składki na ubezpieczenie pracownika, a wartość jego stanowi 33% podstawy opodatkowania.

Stawka podatku dochodowego od osób prawnych w 2007 roku wynosiła w Szwecji 28%³¹. Jeszcze w 2006 roku stawka ta była niższa niż średnia stawka podatku dochodowego wszystkich krajów OECD, jednak już od 2007 roku, kiedy średnia dla tej grupy państw spadła do 27,7%, jest wyższa³². Jak wskazuje K. Wach, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością jest najkorzystniejszą, z punktu widzenia opodatkowania, formą prawną, ponieważ osoby prawne nie płacą podatku na szczeblu regionalnym, a jedynie na szczeblu narodowym. Podatek od dywidend w Szwecji wynosi 30%³³.

Podstawowa stawka podatku VAT wynosi 25%. Tak wysoką stawkę tego podatku w gronie krajów należących do OECD ma jedynie Dania. Średnia dla krajów OECD w 2007 roku wynosiła 16,86%³⁴. W Szwecji są jednak także trzy zredukowane stawki podatku pośredniego: 12% (np. żywność i usługi hotelowe), 6% (np. książki, gazety, wydarzenia kulturalne i sportowe) i 0% (np. opieka medyczna i socjalna)³⁵. W Szwecji funkcjonuje jeszcze

²⁸ K. Wach, *Jak założyć własną firmę w Unii Europejskiej*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 321.

²⁹ Wydział Promocji Handlu i Inwestycji Handlowym Ambasady RP w Sztokholmie, *Szwecja – przewodnik po rynku*, http://www.polcommerce.com/index_pl.htm (stan na dzień 05.02.2009).

³⁰ K. Wach, op. cit., s. 321.

³¹ *Doing business In Sweden 2007*, VINGE, http://www.vinge.se/upload/juridisk_info/Doing%20Business%20in%20Sweden%202007.pdf (stan na dzień 04.02.2009).

³² KPMG, *KPMG's Corporate and Indirect Tax Rate Survey 2008*, <http://www.taxgovernanceinstitute.com/documents/TGI/922008122216KPMG%27s%202008%20Corporate%20and%20Indirect%20Tax%20Rate%20Survey.pdf> (stan na 04.02.2009), s. 14.

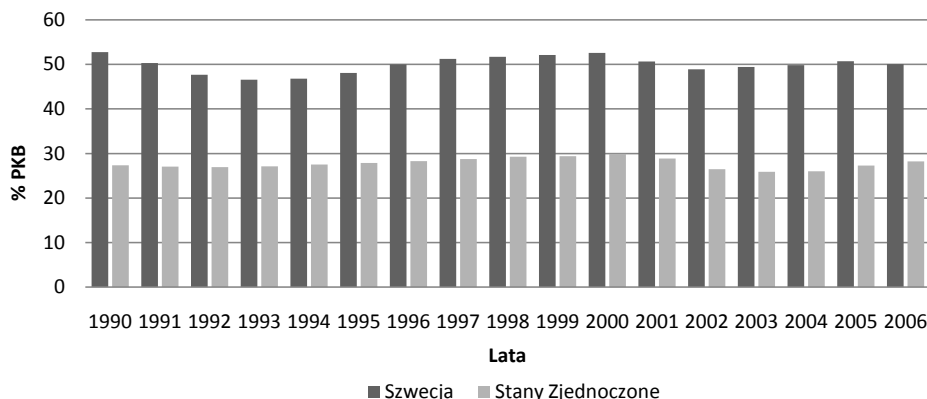
³³ K. Wach, op. cit. s. 321.

³⁴ KPMG, *KPMG's Corporate and Indirect...*, s. 32.

³⁵ Ibidem, s. 47.

szereg innych podatków (np. akcyzowy, od dochodu z pracy najemnej, majątkowy), jednak najbardziej istotne zostały omówione powyżej.

Wykres 1. Całkowite przychody z podatków jako procent PKB w Szwecji i Stanach Zjednoczonych w latach 1990–2006

Źródło: dane OECD.

W Stanach Zjednoczonych podatek dochodowy od osób fizycznych występuje na szczeblu federalnym, stanowym i lokalnym. Dwa ostatnie poziomy, czyli poziom stanowy i lokalny nie są tymi, które stanowią o istocie podatku od dochodów osobistych. Rolę tę zdecydowanie odgrywa szczebel federalny opodatkowania. Aktualnie stawki tego podatku wynoszą: 10, 15, 25, 28, 33 i 35%, a wysokość progów podatkowych uzależniona jest od statusu podatnika³⁶. Podatki nakładane przez poszczególne stany i jednostki samorządu terytorialnego nie są na ogół wysokie, jednak zwiększają ciężar opodatkowania. Od początku lat siedemdziesiątych od dochodu pobierane są także składki emerytalne (*social security taxes*). Podatki te w wysokości 7,65% płacy potrącane są automatycznie z każdorazowej płacy. Mają one jednak charakter degresywny, ponieważ nadwyżki płacy ponad 94 200 dolarów rocznie są wolne od pobierania składki³⁷.

Na podatek dochodowy od osób prawnych składa się także szereg stawek podatkowych. Ich skala jest progresywna, a stawka zależy od wartości rocznego dochodu osiągniętego przez firmę. Stawki są następujące:

³⁶ Wyróżnia się następujące statusy podatników: 1) osoby pozostające w związku małżeńskim wypełniające wspólnie zeznanie podatkowe oraz żyjący współmałżonkowie; 2) głowy gospodarstw domowych; 3) osoby samotne; 4) osoby pozostające w związku małżeńskim wypełniające odrębne zeznania podatkowe; za: I. Mirek, *System podatkowy Stanów Zjednoczonych*, Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Analiz, Październik 278/2002, http://biurose.sejm.gov.pl/teksty_pdf/e-278.pdf (stan na 03.02.2009).

³⁷ S. G. Kozłowski, *Ameryka współczesna...*, s. 285.

15, 25, 34, 39, 34, 35, 38 i 35%³⁸. S. Kozłowski zwraca uwagę na znaczny spadek podatków od osób prawnych na przestrzeni lat. W latach 50. ubiegłego wieku podatki stanowiły średnio 49% zysków korporacji, w latach 60. – 38%, 70. – 33% zysków. W latach 90. ta średnia wynosiła już tylko 25,3%, a w wieku XXI spadła poniżej 20%³⁹. Dodatkowo przedsiębiorstwa mogą być obciążane podatkiem pobieranym przez poszczególne stany, a ich wysokość zawiera się najczęściej między 5 a 10%.

Stany Zjednoczone są jednym z niewielu krajów wysoko rozwiniętych bądź rozwijających się, w którym nie obowiązuje powszechny podatek VAT. W zamian aż 45 stanów plus Dystrykt Kolumbii wprowadziło podatek stanowy od dóbr i usług. Oprócz tego aż w trzydziestu czterech stanach i Dystrykcie Kolumbii jest 7600 kompetentnych organów władzy samorządowej do nakładania podatku od sprzedaży. Ich wysokość leży w gestii tych instytucji⁴⁰.

Tabela. Różne podatki w Szwecji i Stanach Zjednoczonych w wybranych latach

Rok	Szwecja				Stany Zjednoczone			
	1991	1995	2000	2006	1991	1995	2000	2006
Podatki od dochodu i zysków*	18,60	18,87	21,48	19,67	11,93	12,84	15,14	13,70
Podatki od dóbr i usług*	13,27	13,34	12,94	13,08	4,91	5,01	4,80	4,66
Opodatkowanie średniego pracownika**	45,99	49,30	50,14	47,89	31,27	31,00	29,47	28,93

* jako procent PNB

** jako procent kosztów pracy

Tabela przedstawia różne podatki pobierane w Szwecji i w Stanach Zjednoczonych w odniesieniu do PNB lub kosztów pracy. W prezentowanych latach wszystkie wyższe były w kraju skandynawskim niż w Ameryce. Jak wskazuje publikacja Światowego Forum Gospodarczego największe problemy przy prowadzeniu firmy w Szwecji sprawiają: wysokość opodatkowania, regulacje rynku pracy i przepisy podatkowe⁴¹. Także w Stanach Zjednoczonych wysokość opodatkowania i związane z nim regulacje prawne są największymi przeszkodami w prowadzeniu firmy, jednak w USA wskaźniki

³⁸ Taka skala progresji podatkowej jest wyrazem jej nieciągłości przy 39 i 38% opodatkowania. I. Mirek, op. cit., s. 11–12.

³⁹ S. G. Kozłowski, *Ameryka współczesna...*, s. 286.

⁴⁰ KPMG, *KPMG's Corporate and Indirect...*, s. 48.

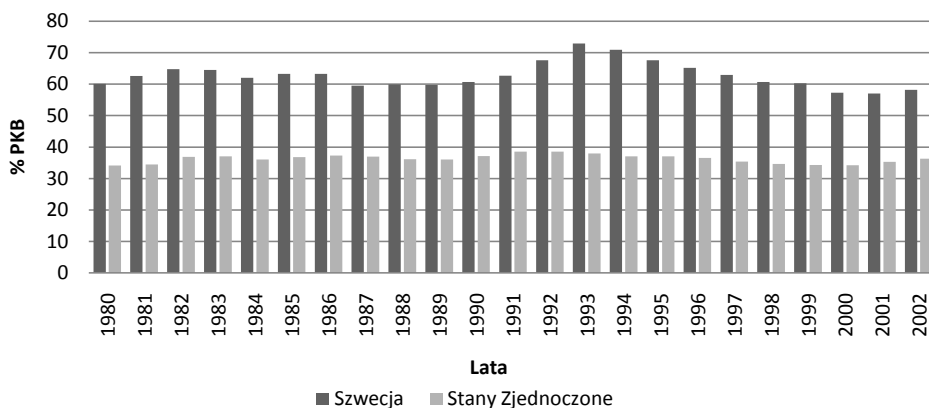
⁴¹ World Economic Forum, *The Global Competitiveness Report 2008–2009, Sweden*, <http://www.weforum.org/pdf/gcr08/Sweden.pdf> (stan na dzień 06.02.2009).

te mają dużo niższą wartość⁴². Z kolei wskaźnik określający wpływ praw własności na prowadzenie firmy jest dużo korzystniejszy w Szwecji niż w Stanach Zjednoczonych.

WYDATKI PUBLICZNE SZWECJI I STANÓW ZJEDNOCZONYCH

Jak widać na wykresie 2, względna wysokość wydatków publicznych jest w obu krajach bardzo różna. W Szwecji, ze względu na realizowaną politykę państwa dobrobytu, ich udział w PKB tego kraju jest regularnie znacznie wyższy niż w Stanach Zjednoczonych. Dla pełnego obrazu tak wysokich wydatków w Szwecji dodać należy, że większość dochodów tego państwa wraca do obywateli w formie różnego rodzaju wypłat transferowych⁴³.

Wykres 2. Wydatki publiczne jako % PKB Szwecji i Stanów Zjednoczonych w latach 1980–2002

Źródło: dane OECD.

W szeregu najbardziej znaczących wydatków budżetowych Szwecji wymienić trzeba przede wszystkim wydatki na zabezpieczenie społeczne, sięgające w 2005 roku ponad 42% wszystkich wydatków. Kolejne istotne pozycje zajmują: wydatki na usługi publiczne (blisko 14% ogółu wydatków), edukację (12,8%) i zdrowie (12,4%). W przeciwieństwie do Stanów Zjednoczonych Szwecja wydaje znikome środki na obronę narodową. W 2005 roku stanowiły one tylko nieco ponad 3% ogólnych wydatków, co niewątpliwie wynika z przyjętej polityki państwa neutralnego⁴⁴.

⁴² World Economic Forum, *The Global Competitiveness Report 2008–2009, United States*, <http://www.weforum.org/pdf/gcr08/United%20States.pdf> (stan na 06.02.2009).

⁴³ S. G. Kozłowski, *Systemy ekonomiczne...*, s. 131.

⁴⁴ Dane OECD.

Tak wysoki udział wydatków na wymienione wyżej składniki budżetu wynika z podstawowych założeń przyjętego w Szwecji modelu gospodarczego. Założono w nim: wysoki poziom bezpieczeństwa socjalnego, szeroką realizację funkcji redystrybucyjnej w sferze socjalnej, etatyzm przejawiający się zarówno w dominującej roli państwa w organizacji i dostarczaniu świadczeń, jak i dużym udziale zatrudnienia w sektorze publicznym⁴⁵. Aktywna polityka państwa tak w zwalczaniu bezrobocia aktywną polityką zatrudnienia, jak i w przeciwdziałaniu biedzie przynosi efekty. *Human Development Report* wskazuje, że tylko 6,5% ludności tego kraju znajdowało się w latach 2000–2004 poniżej linii ubóstwa, wyznaczonej przez wartość połowy mediany dochodu. Jest to jeden z najlepszych wyników na świecie (tylko kraje skandynawskie i Luksemburg wskaźnik ten mają zbliżony do szwedzkiego). Dla Stanów Zjednoczonych wskaźnik ten jest dużo wyższy i dla okresu 2000–2004 wynosił 17%⁴⁶.

Zarówno pod względem przychodów, jak i wydatków budżetowych gospodarka amerykańska plasuje się na końcu listy krajów wysoko rozwiniętych, co oznacza jedno z najniższych przychodów i wydatków budżetowych. Przychody i wydatki te stanowią około 30% amerykańskiego PNB. Udział wydatków państwa w produkcie krajowym brutto pozostaje, poza niewielkimi zmianami, taki sam przez całe mijające ćwierćwiecze. Wynika to głównie z pozostawienia zakresu pełnionych funkcji przez państwo amerykańskie (szczególnie funkcji socjalnych) na niezmiennym poziomie od lat pięćdziesiątych XX wieku⁴⁷.

Wydatki na cele militarne Stanów Zjednoczonych, będących światowym mocarstwem, stanowią 48% całości wydatków światowych o takim przeznaczeniu. Pozycja tych wydatków, wśród funduszy wydatkowanych na inne cele, uzależniona jest od aktualnej sytuacji politycznej, jednak zawsze wydatki na cele militarne w Stanach Zjednoczonych są jednymi z głównych w budżecie. W 2005 roku ich wartość osiągnęła 19% całości środków budżetowych wśród wydatków.

Pierwszą pozycję w wydatkach budżetu federalnego stanowiły w 2005 roku wydatki na system emerytalny (*social security*). Ich wartość w tym roku osiągnęła 21,5% ogólnej wartości wydatków. W skutek starzenia się społeczeństwa wydatki te jednak systematycznie rosną. Podobnie jest z wydatkami na ubezpieczenia zdrowotne dla emerytów (*medicare*), które w 2005 roku stanowiły już 12,3% ogólnej wartości wydatków. Wydatki na zabezpieczenie socjalne stanowią trzecią pod względem wielkości wartość w amerykańskim budżecie. Obejmują one m.in. pomoc mieszkaniową i zasiłki dla

⁴⁵ W. Rutkowski, *Ewolucja szwedzkiego państwa dobrobytu*, „Polityka Społeczna” 4/2005.

⁴⁶ *Human Development Report 2007/2008*, http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Complete.pdf (stan na 05.02.2009), s. 241.

⁴⁷ S. G. Kozłowski, *Ameryka współczesna...*, s. 274.

bezrobotnych. Pomoc ta w 2005 roku pochłonęła 14% budżetu federalnego. 11,2% wydatków budżetu amerykańskiego w 2005 roku przeznaczone było na obsługę federalnego długu publicznego.

Warte odnotowania są też wypłaty transferowe na rzecz amerykańskich gospodarstw domowych, które zasilają je bezpośrednio z tytułu emerytur, rent, zasiłków dla bezrobotnych, zasiłków socjalnych itp. Od lat osiemdziesiątych udział wypłat transferowych w wydatkach budżetowych kształtuje się na poziomie 12%⁴⁸.

Powyższe rozważania jednoznacznie wskazują, że Szwecja jako państwo zdecydowanie bardziej ingeruje w swoją gospodarkę niż Stany Zjednoczone. Dlatego też często o gospodarce szwedzkiej mówi się jako o „sojalistycznej” w sferze podziału i „kapitalistycznej” w sferze produkcji⁴⁹. Gospodarka Amerykańska jest zaś największym przybliżeniem modelowego, czystego kapitalizmu. Są to zatem zdecydowanie odmienne modele gospodarce z punktu widzenia teorii praw własności. Teoria ta jednak, jak zostało wcześniej napisane, w różnicach tych upatruje także różnic w efektywności obu systemów. Czy rzeczywiście różny stopień uczestnictwa państwa w gospodarce bezpośrednio przekłada się na efektywność całego systemu gospodarczego?

PORÓWNANIE EFEKTYWNOŚCI OBU SYSTEMÓW

Zarówno Szwecja, jak i Stany Zjednoczone są bez wątpienia krajami wysoko rozwiniętymi. Światowe Forum Gospodarcze zalicza oba kraje do grupy krajów najbardziej rozwiniętych⁵⁰. Nic dziwnego, ponieważ kraje te prezentują bardzo zbliżone poziomy rozwoju. Stopa zatrudnienia w Szwecji przekracza 73%, a w USA 71%; stopa bezrobocia wynosi odpowiednio 7% oraz 4,6%; napływ zagranicznych inwestycji bezpośrednich *per capita* w 2006 roku w Szwecji wyniósł 3027 dolarów, a w Stanach Zjednoczonych 604 dolary⁵¹.

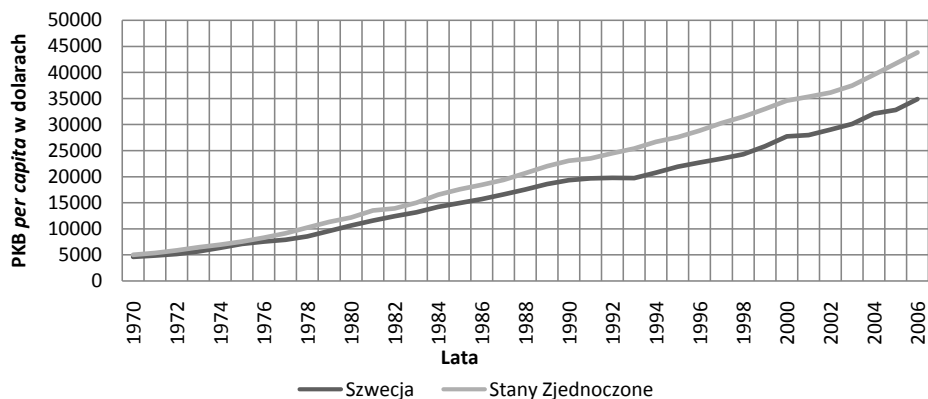
Wykres 3 przedstawia dochód krajowy brutto w przeliczeniu na mieszkańca. Dla Szwecji wartość ta w 2006 roku wynosiła 32 770 dolarów, a dla USA 43 800 dolarów. Różnica jest jeszcze mniejsza, jeśli weźmie się pod uwagę dochód *per capita* w ujęciu bezwzględnym, a nie według parytetu siły nabywczej. Wówczas dochód ten w 2005 roku dla Szwecji wynosił 39 637, a dla Stanów Zjednoczonych 41 890 dolarów.

⁴⁸ Ibidem, s. 276–281.

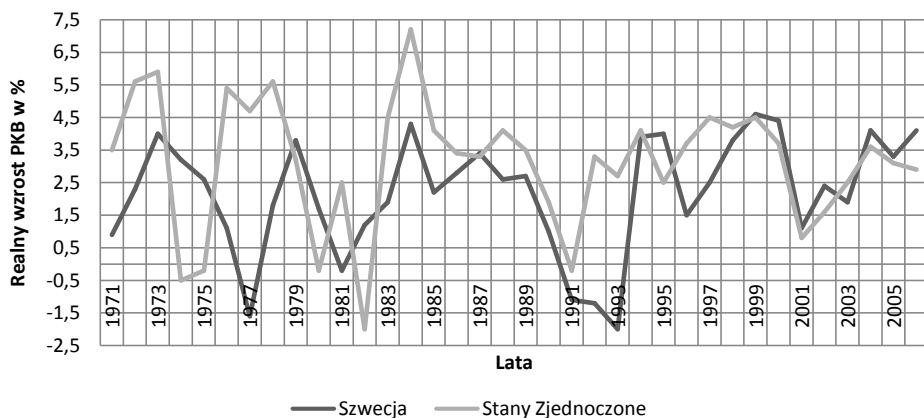
⁴⁹ S. G. Kozłowski, *Systemy ekonomiczne...*, s. 111.

⁵⁰ World Economic Forum, *The Global Competitiveness Report 2008–2009, United States*, s. 9, <http://www.weforum.org/pdf/gcr08/United%20States.pdf> (stan na 06.02.2009).

⁵¹ W wartościach bezwzględnych jest to: USA – 183 571 milionów dolarów, a dla Szwecji 27 836 milionów dolarów.

Wykres 3. PKB *per capita* w Szwecji i Stanach Zjednoczonych w latach 1970–2006

Źródło: dane OECD

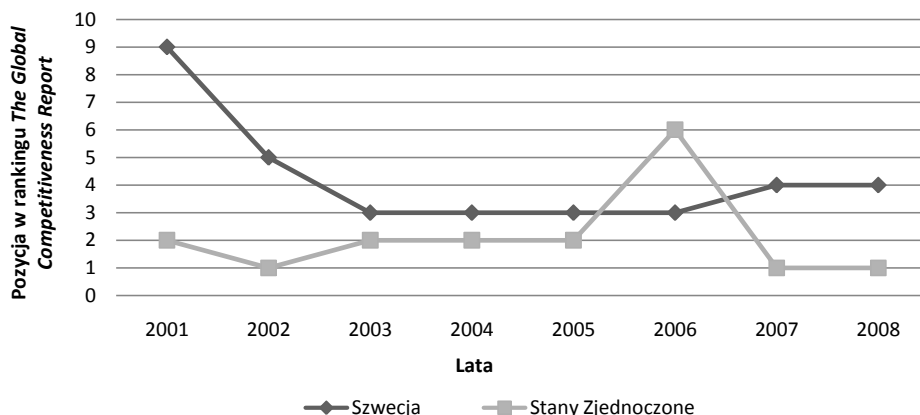
Wykres 4. Realny wzrost PKB w Szwecji i Stanach Zjednoczonych w latach 1971–2005

Źródło: dane OECD.

Także dynamika realnego wzrostu produktu krajowego przedstawiona na wykresie 4 prezentuje zasadniczo zbliżone tempo rozwoju obu gospodarek. Średnia stopa realnego wzrostu w latach 1975–2005 dla Szwecji wynosiła 1,6% rocznie, a dla Stanów Zjednoczonych 2%; dla okresu 1990–2005 średnia wartość rocznego realnego wzrostu PKB dla obu krajów jest jednakowa i wynosi 2,1%⁵².

⁵² *Human Development Report 2007/2008...*, s. 277.

Wykres 5. Pozycje Szwecji i Stanów Zjednoczonych w rankingu *The Global Competitiveness Report* w latach 2001–2008

Źródło: *The Global Competitiveness Report 2001–2008*.

O bardzo zbliżonym poziomie rozwoju i efektywności gospodarczej obu krajów świadczy także zestawienie raportów Światowego Forum Gospodarczego – *The Global Competitiveness Report*. Zestawienie takie zawiera wykres 5. Stany Zjednoczone prowadzą w tym rankingu, jednakże nie zawsze (także na rzecz Szwecji), a ich przewagę nad gospodarką szwedzką na pewno nie można uznać za znaczącą.

ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzona powyżej analiza wykazała znaczne zróżnicowanie w realizowanych przez Szwecję i Stany Zjednoczone modelach gospodarczych, głównie w kwestii uczestnictwa państwa w gospodarce. Różnice w rozwoju i efektywności tych systemów, wbrew temu na co wskazuje teoria praw własności, są jednak znikome. Do podobnych wniosków dochodzi W. Rutkowski, pisząc: „Zarówno analizy teoretyczne, jak i wyniki badań empirycznych nie prowadzą do jednoznacznych wniosków co do zależności między wielkością wydatków socjalnych państwa i efektywnością gospodarki”⁵³. Dalej zauważa jednak także, że warunkiem braku sprzeczności między wydatkami socjalnymi państwa a efektywnością gospodarczą jest „wysoka jakość” państwa dobrobytu⁵⁴. Podobna konkluzja dotyczy podatków, w której W. Rut-

⁵³ W. Rutkowski, *Państwo dobrobytu a efektywność gospodarcza*, „*Ekonomista*” 3/2006, s. 301.

⁵⁴ *Ibidem*.

kowski stwierdza, że ważniejsze od samej wysokości obciążeń podatkowych jest to, jak efektywnie wydatkowane są środki publiczne⁵⁵.

Kolejnych argumentów na brak sprzeczności, a nawet na dodatnią zależność między wysokością wydatków publicznych oraz stopą wzrostu gospodarczego dostarcza teoria kapitału ludzkiego. Teoria ta wzmocniła argumentację na rzecz finansowania ze środków publicznych dziedzin o znaczeniu podstawowym dla tworzenia kapitału ludzkiego, tj. szkolnictwa, badań naukowych, ochrony zdrowia. We wszystkich tych dziedzinach, jak wskazuje *Human Development Report 2007–2008*, Szwecja ponosi większe wydatki (jako procent PKB) niż Stany Zjednoczone. Także wydatki na badania i rozwój (R&D) są względnie wyższe w kraju skandynawskim – w latach 2000–2005 Szwecja na cel ten przeznaczyła aż 3,7% swojego PKB, a Stany Zjednoczone 2,7%⁵⁶. W opisanych zatem gospodarkach trudno dopatrzeć się różnic w ich efektywności, wynikających z różnych udziałów państwa w gospodarce.

Literatura

Doing business In Sweden 2007, VINCE.

Hampden-Turner Ch., Trompenaars A., *Siedem kultur kapitalizmu*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2006.

Human Development Report, United Nations Development Programme.

Iwanek M., Wilkin J., *Instytucje i instytucjonalizm w ekonomii*, UW WNE, Warszawa 1998.

Kowalik T., *Systemy gospodarcze: efekty i defekty reform i zmian ustrojowych*, Fundacja Innowacja, Warszawa 2005.

Kozłowski S. G., *Ameryka współczesna: pejzaż polityczny i społeczno-gospodarczy*, Wydawnictwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008.

Kozłowski S. G., *Systemy ekonomiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2004.

KPMG's Corporate and Indirect Tax Rate Survey 2008, KPMG.

Mirek I., *System podatkowy Stanów Zjednoczonych*, Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Analiz, 2002, nr 278.

Mises L., *Liberalizm w tradycji klasycznej*, Wyd. Arcana, Kraków 2001.

Polszakiewicz B., Boehlke J. (red.), *Własność i kontrola w teorii i praktyce*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2007.

Rutkowski W., *Ewolucja szwedzkiego państwa dobrobytu*, „Polityka Społeczna” 4/2005.

Rutkowski W., *Państwo dobrobytu a efektywność gospodarcza*, „Ekonomista” 3/2006.

The Global Competitiveness Report, World Economic Forum 2001–2008.

Wach K., *Jak założyć własną firmę w Unii Europejskiej*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004.

Wilkin J., *Czym jest ekonomia polityczna dzisiaj?*, UW WNE, Warszawa 2004.

Wilkin J., *Jaki kapitalizm, jaka Polska?*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.

Ząbkowicz A., *Współczesna ekonomia instytucjonalna wobec głównego nurtu ekonomii*, „Ekonomista” 3/2003.

⁵⁵ Ibidem, s. 297.

⁵⁶ *Human Development Report 2007/2008...*, s. 273.

Comperative Analysis of the American and Swedish Economic System from the Perspective of the Property Rights Theory

Summary

The article presents a comparison of the two most developed economies in the world – Swedish and American. The main subject of the paper is the range of property rights in those two types of economic systems. Economy of The United States of America resembles the theory of capitalism the most, so it has the largest range of property rights. Swedish state; on the other hand, often interferes with the market, thus restricts ownership rights. It seems that these differences do not have the key impact on the economic efficiency of those countries.

